

півроку, а 25% опитаних не хочуть проводити з ними дозвілля, а серед тих респондентів, які відвідують помешкання представників етнічних спільнот 20% відчувають незручності. З огляду на такий стан, подальші дослідницькі розробки можуть бути спрямовані на виявлення причин упередженого ставлення підлітків до представників не титульних етнічних груп, запобігання тенденцій ізоляціонізму в шкільному середовищі тощо.

1. Власенко Т. Толерантність у політичному дискурсі України / Т.Т.Власенко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 6: збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 260с.

2. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті [Текст]: навч. посіб. / В.Б. Євтух, В.П. Трошинський, Л.О. Аза. – К. : ВПЦ "Київ. ун-т", 2003. – 58 с.

3. Психологія: Словарь / [авт.-сост. А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский]. —2-е изд., испр. и доп. - М. : Политиздат, 1990. - 494 с.

4. Сичова М.Д. формування міжетнічної толерантності в українському суспільстві: державно-управлінський аспект: дис. ...наук з державного управління. 25.00.01 / М. Д. Сичова. - К., – 2012 – 506 с.

5. Соціологічне опитування «Особливості міжетнічної толерантності учнівської молоді загальноосвітніх шкіл міста» // Лабораторія соціологічних досліджень МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014.

6. Етнічний довідник: поняття та терміни – К., 1997. – 141 с.

Наталія Гордієнко

УДК 376.02

Засвоєння соціальних норм школярами з особливими потребами у виховному просторі навчально-реабілітаційного центру

У статті розкрито сутність соціальних норм як стандартизованих правил поведінки, за допомогою яких вимоги суспільства, соціальних груп і окремих людей переводяться в еталони, моделі, стандарти належної поведінки і в такій формі адресуються особистості. Доведено, що процес засвоєння соціальних норм школярами з особливими потребами найбільш ефективно здійснюється в умовах збагаченого виховного простору, найважливішим компонентом якого є учнівсько-студентське самоврядування. На прикладі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру проаналізовано систему самоврядування у формі державного устрою з елементами президентської республіки, яка сприяє розкриттю життєтворчого потенціалу дитини, мобілізації її компенсаторних ресурсів у процесі активної самодіяльності, спрямованої на розв'язання суспільно значущих завдань.

Ключові слова: соціальні норми, виховний простір, навчально-реабілітаційний центр, учнівсько-студентське самоврядування.

The article deals with the essence of social norms as the standardized rules of conduct, with the help of which the demands of society, social groups and individuals are set into patterns, models, standards of proper behavior and in that form are addressed to an individual. It is proved that the process of mastering of social norms by students with special needs is carried out most effectively in terms of enriched educational space, the most important component of which is pupil-student government. On the example of Khortytskyi national educational and rehabilitation center the system of self-government in the form of state regime with the elements of the presidential republic that contribute to solving of life-creating potential of a child, compensatory raising of resources in the process of active independence action aimed at solution of important social problems is analyzed.

Key words: social norms, educational space, educational and rehabilitation center, pupil-student government.

Поступальний рух України у напрямі євроінтеграції відкриває нові можливості для системного проведення довгоочікуваних

реформ в освітній сфері, забезпечення пріоритетності соціальної політики рівноправності, яка забезпечує задоволення

потреб усіх громадян, незалежно від стану їх здоров'я. Першочергового значення набуває проблема успішної соціалізації молоді з особливими потребами, оскільки фахівці констатують розповсюдження випадків, коли випускники цієї категорії закінчують школи та вищі навчальні заклади з непоганими показниками навчальної успішності, проте, не в повній мірі готові до самостійного життя в сучасних соціальних умовах. Зокрема, актуальним завданням є формування соціальних норм молоді з особливими потребами в умовах освітньо-реабілітаційного простору, адже саме засвоєння певних, чітко визначених норм є обов'язковим етапом інтеграції особи в будь-яку спільноту: освітню, професійну, культурну, громадську тощо. Завдяки нормам здійснюється регулювання і соціальний контроль за поведінкою громадян. Саме дотримання ними норм забезпечує найбільш доцільне і гармонійне функціонування суспільства відповідно до його потреб. Загальнолюдські, загальноприйняті норми слугують посередниками в соціальному житті між особами чи групами осіб і мікросоціумом чи суспільством в цілому, сприяють інтеграції, соціальній взаємодії різних суб'єктів.

Визначаючи взаємини між людьми, соціальні норми пропонуються для дотримання їх вербально (правила, наукові знання, думки та ін.); у предметно-знаковій формі (зразки одягу, уніформа та ін.). Соціальні норми розробляються у всіх сферах суспільної практики та у всіх сферах суспільних відносин.

За допомогою соціальних норм вимоги суспільства, соціальних груп і окремих людей переводяться в еталони, моделі, стандарти належної поведінки і в такій формі адресуються особистості. Таким чином підтримується порядок і безконфліктне співіснування людей у будь-якому мікросоціумі, що забезпечує можливість, з одного боку, навчитися особливостям певної поведінки у даній структурі, а з іншого боку, забезпечити контроль щодо дотримання заданих норм у конкретній сфері діяльності її учасників. У цьому контексті соціальні норми розглядаються як утворення, які впорядковують людську поведінку, забезпечують визначеність, структурованість, стабільність, передбачуваність стосунків у соціумі, без яких неможлива людська взаємодія і існування суспільства.

Оскільки поняття «норми» відноситься, головним чином, до спеціальних очікувань «правильної або належної» поведінки, то під «нормами», на думку С. Малахова [6, с. 28], розуміється наявність певної закономірності, відтінок згоди, вимоги виконати щось, або, навпроти, заборона, яка накладається на певну дію.

М. Корнєв та А. Коваленко [5, с. 172-175] терміном «норма» позначають стандартизовані правила поведінки, що приймаються членами певної групи за узгоджені специфікації очікуваної функції групи як системи, а також функції кожного члена групи всередині системи. Вони стверджують, що у нормах фіксується здатність, усталеність умов діяльності індивіда та форми його поведінки у певних ситуаціях. Для індивіда, на їх думку, існування системи норм важливе тим, що ця система забезпечує його сукупністю орієнтирів у навколишній дійсності, «розставляючи» для нього знаки оцінки, об'єктів та явищ.

Людина як соціальна істота характеризується не тільки особистісними якостями, але й здатністю співіснувати з іншими людьми в суспільстві, до якого вона належить. Ефективність співіснування залежить від того, які норми в даному соціумі визнані як прийняті. Досліджуючи проблему соціальних норм, Д. Ядранський визначає їх як «норми поведінки», прийняті у суспільстві на певному етапі розвитку та засновані на врахуванні історичного досвіду, які є обов'язковими для виконання всіма членами суспільства для того, щоб суспільство ідентифікувало їх як своїх повноправних членів (таке визначення справедливе як для макро-, так і для мікросоціуму [9, с. 27].

Разом із тим, він зазначає, що нові норми майже не розробляються, а існуючі застарівають, внаслідок чого не використовуються [8, с. 22], що накладає певний відбиток на соціальне життя людини, її соціальну діяльність. Соціальна діяльність людини, за дослідженнями Д. Ядранського, є основою всього її життя, де її структурними елементами виступають трудове, суспільне і сімейне життя, у їх взаємозв'язку і взаємозалежності [8, с. 125].

На думку Г. Беккера і А. Боскова [1, с. 628], норми офіційно і неофіційно, але обов'язково впливають на індивідів і групи з тим, щоб змусити їх дотримуватись цінностей даного суспільства. Це особливо

важливо в умовах соціальної невизначеності і нестабільності, в умовах змін та становлення нових нормативних устоїв суспільства, змін у способах життя людей, підкреслюють Є. Головаха і Н. Паніна [3, с. 13] тому, на думку А.І. Ковальової [4, с. 89], поняття «норма» доцільно трактувати як узаконену установку, загально визнаний обов'язковий порядок, стан чого-небудь.

Соціальні норми являють собою єдність трьох сторін: по-перше, вони – елементи суспільної свідомості, по-друге, вони – елементи індивідуального, по-третє, вони – практичний результат кореляції особистістю своїх індивідуальних правил життя з правилами і нормами, визнаними у даному суспільстві, групі. Від ступеня єдності цих моментів залежить ступінь узгодженості поведінки особистості з соціальними нормами, визнаними в суспільстві [2].

Соціальні норми в навчально-реабілітаційних центрах виступають в якості гаранта, еталона поведінки, в якості можливої лінії діяльності, яка реалізується в соціальних практиках учнів. Взаємодія навчально-реабілітаційних центрів та сучасного суспільства виникає на ціннісному рівні. Головна задача процесу соціалізації полягає у засвоєнні особами з особливими потребами моральних цінностей. Головною задачею соціалізаційного процесу, побудованого на базі моральних еталонів і цінностей, є формування у вихованців навчально-реабілітаційних центрів настанови на конструктивне входження в суспільство. Саме така настанова виступає в якості головного регулятора діяльності осіб з особливими потребами, які навчаються в умовах навчально-реабілітаційних центрів.

Процес засвоєння соціальних норм школярами з особливими потребами найбільш ефективно здійснюється в умовах збагаченого виховного простору. М. Ільчиков, А. Капська, В. Караковський та Л. Новікова характеризують виховний простір як соціально-педагогічне утворення, для якого наявними є системоутворювальні складові, системопов'язувальні і системовизначальні елементи. До системоутворювальних елементів належать заклади освіти різного типу, в яких функціонує виховна система. Складовими є всі елементи соціокультурного середовища, які задіяні в процесі виховання. Системоутворювальними елементами виступають: цілі, які поділяє більшість учасників виховного процесу; єдина

педагогічна стратегія, зорієнтована на пріоритети гуманістичного виховання; спільна територіальна субкультура; розвинена мережа зв'язків та відносин гуманістичного характеру; усвідомлення суб'єктами виховання своєї психолого-соціальної спільності. Системовизначальними є ті заклади, що задають тон відносинам у просторі, визначають його спрямованість, його «обличчя» [7, с. 34].

Системні характеристики виховного простору, сприятливого для засвоєння соціальних норм школярами з особливими потребами, доцільно розглянути на прикладі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру (м. Запоріжжя) – інноваційного закладу, який протягом багатьох років демонструє високі результати навчання, виховання та соціального розвитку учнів і студентів з обмеженими можливостями здоров'я. Виховний простір закладу представляє собою багатомірне і багаторівневе утворення зі складними системоутворювальними, системопов'язувальними і системовизначальними елементами, яке функціонує у певному соціальному середовищі і забезпечується інноваційними ідеями розвитку життєвої компетентності дітей та набуття ними соціального досвіду.

Вирішальне значення для засвоєння соціальних норм школярами має такий компонент виховного простору, як учнівсько-студентське самоврядування. Головним завданням системи самоврядування в закладі є виховання в учнів почуття власної гідності та прагнення активно діяти через залучення їх до суспільно корисних дій і надання їм можливості виявляти свої організаторські здібності, ініціативу та творчість. Участь у шкільному самоврядуванні природним шляхом розкриває життєтворчий потенціал дитини, сприяє мобілізації її компенсаторних ресурсів у процесі активної самодіяльності, спрямованої на розв'язання суспільно значущих завдань.

Психолого-педагогічні можливості моделі самоврядування на засадах педагогіки життєтворчості особистості багатопланові: це, по-перше, створення сприятливих умов для розвитку здібностей вихованців, їх самовиявлення, набуття ними позитивного життєвого досвіду; по-друге, допомога в адаптації до постійних змін у навколишньому середовищі, до сучасних умов ринкової економіки; по-третє, розвиток

інтересу до усвідомлення ключових проблем життя та готовності до їх конструктивного розв'язання, відкриття можливостей для самореалізації дитини у різних видах творчої діяльності. Організація шкільного самоврядування також є ефективним способом формування в учнів таких життєво важливих якостей, як відповідальність за доручену справу, принциповість (здатність конструктивно критикувати і належним чином сприймати критику), готовність знаходити правильні рішення та долати труднощі, вміння вносити та впроваджувати пропозиції.

Організаційною формою студентсько-учнівського самоврядування в закладі було обрано державний устрій з елементами президентської республіки, яка має назву «Країна Центріон». Система керівництва країною така: обраний таємним загальним голосуванням президент очолює раду керівників галузевих департаментів: департаменту дисципліни та порядку, департаменту самоорганізації, департаменту самореабілітації, департаменту економіки та бізнесу, департаменту інформації. Безпосередньо міста-мегаполіси (дитячі групи) очолюють мери. Президент Країни Центріон разом з Радою керівників департаментів, мерами мегаполісів здійснює керівництво колективною життєтворчістю Країни Центріон, у якій втілюється програма розвитку життєвої компетентності вихованців, реалізується система чергових творчих доручень, діяльність реабілітаційного театру «Інклюзив».

Шкільне самоврядування Хортицького центру – відкрита система, що розвивається завдяки постійному залученню нових ідей, зростанню життєтворчої активності всіх членів колективу: вихованців, педагогів, батьків та друзів закладу.

Основні зусилля педагогів при організації шкільного самоврядування спрямовані на реалізацію таких завдань:

- ознайомлення вихованців з ідеями педагогіки життєтворчості; залучення до співпраці, співтворчості у розв'язанні загальношкільних та індивідуальних учнівських проблем;

- організація процесу конструктивного спілкування дітей з метою розвитку їх лідерських здібностей і вміння позитивно впливати один на одного, переконувати та захоплювати корисною справою, спонукати до набуття ними досвіду безконфліктних ділових стосунків;

- формування відповідального ставлення вихованців до своїх дій та вчинків, власної долі в цілому;

- створення умов для набуття особистістю досвіду самоорганізації;

- розвиток життєвої компетентності вихованців за сферами самовизначення «Я – особистість», «Я – громадянин України», «Я і природа», «Я і мистецтво», «Я і праця», «Я серед людей».

Отже, актуальним завданням сучасної освіти та соціальної політики є засвоєння соціальних норм школярами з особливими потребами у виховному просторі навчально-реабілітаційного центру, адже саме засвоєння певних, чітко визначених норм є обов'язковим етапом інтеграції особи в будь-яку спільноту: освітню, професійну, культурну, громадську тощо. Загальнонародські, загальноприйняті норми слугують посередниками в соціальному житті між особами чи групами осіб і мікросоціумом чи суспільством в цілому, сприяють інтеграції, соціальній взаємодії різних суб'єктів. Регулюючи взаємовідносини людей, соціальні норми пропонуються для догримання їх вербально (правила, наукові знання, думки та ін.); у предметно-знаковій формі (зразки одягу, уніформа та ін.).

Соціальні норми являють собою єдність трьох сторін: по-перше, вони – елементи суспільної свідомості, по-друге, вони – елементи індивідуального, по-третє, вони – практичний результат кореляції особистістю своїх індивідуальних правил життя з правилами і нормами, визнаними у даному суспільстві, групі. Від ступеня єдності цих моментів залежить ступінь узгодженості поведінки особистості з соціальними нормами, визнаними в суспільстві. Існування соціальних норм передбачає функціонування механізмів їх закріплення і передачі з покоління в покоління, що в кінцевому рахунку є найважливішим аспектом життєдіяльності суспільства. Норма не є простим відображенням реального стану справ, вона фіксує певний оптимальний стандарт діяльності, який не здійснюється повністю у жодному випадку.

Процес засвоєння соціальних норм учнями з особливими потребами найбільш ефективно здійснюється в умовах збагаченого виховного простору, найважливішим компонентом якого є учнівсько-студентське самоврядування. Участь у шкільному самоврядуванні

природним шляхом розкриває життєтворчий потенціал дитини, сприяє мобілізації її компенсаторних ресурсів у процесі активної самодіяльності, спрямованої на розв'язання суспільно значущих завдань.

1. Беккер Г. Современная социологическая теория / Г. Беккер, А. Босков. – М.: Изд. иностр. лит-ры, 1961. – 168 с.
2. Ваховский Л. О. О содержательной стороне социализационного процесса в современных условиях / Л. Ваховский, С. Савченко // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2005. – № 1. – С. 4-8.
3. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К.: Наукова думка, 1992. – 236 с.
4. Ковалева А. И. Социализация незлышашей молодежи / А. И. Ковалева, М. Н. Реут. – М.: Социум, 2001. – 221 с.

5. Корнев М. Н. Соціальна психологія: підручник / М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко. – К.: 1995. – 304 с.

6. Теоретическая социология / Малахов С. А. – М.: «Контур», 1998. – 480 с.

7. Управление воспитательной системой школы: проблемы и решения / Под ред. В. А. Караковского, Л. И. Новиковой, Н. Л. Селивановой и др. – М.: Пед. общество России, 1999. – 264 с.

8. Ядранський Д. М. Норма праці: соціальний зміст і значення: монографія / Д. М. Ядранський. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 324 с.

9. Ядранский Д. Н. Норма труда: социологическое измерение: монография / Д. Н. Ядранский. – Запорожье: «Просвіта», 2012. – 520 с.

Леонід Гусев

УДК 376.03

Проблема воспитания личности в современном образовании

У статті йдеться про те, що основними досягненнями цивілізаційного розвитку стають не матеріальні цінності, а людина і її буття. Моральність при цьому виступає як найважливіший вимір духовності людини. Вказується на те, що всі найважливіші процеси початкового виховання відбуваються в сім'ї - все починається з раннього дитинства. Сімейне виховання починається, насамперед, з любові до дитини. Говориться про те, що дошкільний вік - це період підготовки дитини до навчання в школі і елементарного самообслуговування. З приводу шкільного життя наголошується, що школярам необхідно прищеплювати почуття взаєморозуміння, співчуття та інші моральні якості. У статті наголошується, що молоді люди, які отримують вищу професійну освіту, мають отримати перевірені часом і поколіннями принципи, що сприяють моральному розвитку. В кінці статті робиться висновок, що виховання особистості може бути здійснено тільки за умови мобілізації та суспільством і державою всіх наявних ресурсів для виховної діяльності.

Ключові слова: освіта, людська культура, виховання, соціальна позиція

В статье говорится о том, что основными достижениями цивилизационного развития становятся не материальные ценности, а человек и его мир. Нравственность при этом выступает как важнейшее измерение духовности человека. Указывается на то, что все самые важные процессы начального воспитания происходят в семье - всё начинается с раннего детства. Семейное воспитание начинается, прежде всего, с любви к ребенку. Говорится о том, что дошкольный возраст — это период подготовки ребенка к обучению в школе и элементарному самообслуживанию. По поводу школьной жизни отмечается, что школьникам необходимо прививать чувства взаимопонимания, сострадания и другие нравственные качества. В статье отмечается, что молодые люди, получающие высшее профессиональное образование, должны получить верные, проверенные временем и поколениями принципы, способствующие нравственному развитию. В конце статьи делается вывод, что воспитание личности может быть осуществлено только при условии мобилизации и обществом и государством всех имеющихся ресурсов для воспитательной деятельности.